

KUML
2004

KUML 2004

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Den skæggede eskimo

Af OLE HØIRIS

I 1576 sejlede den engelske Sir Martin Frobisher (ca. 1535-1594) med skibet Gabriel mod nord for at finde Nordvestpassagen, der dels kunne korte afstanden for den lukrative handel på Indien af for englænderne, dels kunne skaffe dem en mere sikker rute. Frobisher nåede til det, der i dag kaldes Frobisher Bay i Canada, og hermed mente han at have fundet indsejlingen til Østen, idet han identificerede bugten som begyndelsen på det stræde, der adskilte de nordlige lande, Terra Septentrionalis, fra Amerika. Dette stræde skulle munde ud lige over for Cathai, det navn Kina havde fået af de folk, der var kommet dertil over land. Ifølge den kendte kortmager, Gerardus Mercator (1512-1594), lå det berygtede Skytiske hav mellem Nordpolen, der var beboet af pygmæer, og Asien, og selve polen var delt i fire dele med frådende stræder imellem, så her var al sejlads umulig. Disse informationer havde Mercator fra en franciskanermunk fra Oxford, Nicholas de Linna, som ud over at være professor i matematik også havde besøgt de arktiske egne i 1360.

På Baffin Island mødte Frobisher nogle af de hedenske vilde, som man senere kaldte eskimoer, og som vi i dag kalder inuitter. Til at begynde med handlede man med hinanden i fred og fordragelighed, men freden blev hurtigt brudt, for fem mand fra Frobishers besætning forsvandt efter at have været i land. De fem sømænd blev eftersøgt, men ikke fundet. Frobisher forsøgte at fange nogle af de lokale for at kunne udveksle fanger, men inuitterne var godt klar over, hvad det gik ud på, så de holdt sig langt væk og flygtede, hvor englænderne kom frem. Men nogle dage senere og et andet sted lykkedes det Frobisher at lokke nogle vilde tæt hen til skibet ved at tilbyde dem klokker af metal. Frobisher kastede klokkerne ud til dem, men for kort, så de forsvandt i havet. Strategien lykkedes, for efter et stykke tid var der en, der kom så tæt på, at Frobisher kunne gribe ham i armen og løfte ham med kajak og hele udstyret op på dækket af det engelske skib. Den fangne blev desperat, og det fortælles, at han bed sin tunge over, så han ikke kunne tale. Selv om Frobisher nu havde noget at bytte med, kom der ingen fangeudveksling i stand, og den vilde blev taget med til England, hvor han i London blev en stor sensation. Han har formentlig givet opvisning på Themsen med sin kajak, sådan som det senere blev almindeligt i de europæiske storbyer, når fangne inuitter blev taget

med til Europa. Frobishers vilde hedning tjente dog også et andet formål. Af beskrivelsen af ham fremgår det, at han lignede en tartar (mongol), og han var således et klart bevis på, at Frobisher havde været på eller i det mindste tæt på det asiatiske fastlands kyst og dermed Kina.

Ud over at Frobisher næsten havde fundet søvejen til Kina, havde han også fundet noget andet, der skabte endnu større interesse omkring hans ekspedition, nemlig nogle sten med guld i, så det var ikke vanskeligt hurtigt at skaffe midler til endnu en ekspedition. Den foregik i 1577, og af ekspeditionens instruks fremgik det, at Frobisher ud over at fylde skibet med den guldholdige sten også skulle forsøge at hjembringe op til ti indfødte, og at disse skulle være af begge køn og af forskellig alder. Mændene ville man senere sende hjem igen, mens man ville beholde kvinderne i England. Det fremgik også af instruksens, at Frobisher om muligt skulle medtage disse vilde uden at provokere den lokale befolkning!

Frobishers ekspedition gik igen til Baffin Island, men mistænksomheden mellem englænderne og de lokale folk var stor efter det foregående års konflikt. Lidt handel blev det dog til, men kun på den måde, at den ene part lagde sine varer frem, hvorefter de trak sig tilbage i sikker afstand. Derefter lagde den anden part sine varer frem og trak sig tilsvarende tilbage. Den første part kom så frem igen, og hvis de accepterede handlen, tog de modpartens varer, accepterede de den ikke, tog de deres egne varer med sig igen. På den måde kunne man handle uden at komme inden for skydeafstand af hinanden.

Englænderne skumlede dog stadig over de fem forsvundne sømænd, ligesom de jo skulle fange nogle indfødte, der kunne bringes med hjem, så i juli måned forsøgte de at udnytte en sådan handelssituation til at tage fanger. Men de to inuitter, der deltog i handlen, slap væk, og de fik hurtigt tilkaldt nogle af deres fæller. Under den efterfølgende kamp skød en af dem en pil i rumpen på Sir Martin Frobisher, men det lykkedes også englænderne at fange en af de indfødte, som de tog med sig på skibet. Efter nogen tid lykkedes det for englænderne at kommunikere med ham, og et af de første spørgsmål, englænderne stillede, var, om han og hans fæller var kannibaler, idet man i bekræftende fald måtte formode, at de fem søfolk var blevet ædt. Fra især beretningerne om Alexander den Stores togter i Indien og Kina vidste man jo, at der i disse fjerne østlige egne levede kannibaler, og dette var blevet bekræftet af den første fangne inuit, der var blevet bragt til Europa i 1567. Den fange, Frobisher havde taget, benægtede kategorisk, at han og hans folk var kannibaler, og han kunne også vise, at han kendte til de fem søfolk, der var forsvundet året før. Dette fik englænderne til at intensivere eftersøgningen, men det var forgæves. Der skulle gå næsten 100 år, før man hørte nyt om de fem, idet Charles Fran-

cis Hall (1821-1871) på en ekspedition i begyndelsen af 1860'erne til området omkring Frobisher Bay fik at vide, at de fem efter én eller flere vintre blandt inuitterne var omkommet, da de under et forsøg på at sejle væk var frosset inde i isen.¹

Frobishers ekspedition og indsamling af de guldholdige sten fortsatte, og i begyndelsen af august kom det til et større slag mellem englænderne og en gruppe indfødte. Fem indfødte blev dræbt, mens resten flygtede, efterladende sig to kvinder. Den ene var så grim, at englænderne mente, at hun kunne være en heks eller en djævel, så de tog hendes fodtøj af for at se, om hun havde klove. Det havde hun ikke, hvorefter hun fik lov til at gå igen. Den anden kvinde, der havde gemt sig bag en stor sten, var blevet ramt af en pil, for englænderne havde troet, at hun var en mand. Det viste sig at være en ung kvinde med en baby på ryggen, og det var babyen, der var blevet ramt i armen. Såret blev dog ordnet af den engelske skibslæge og moderen i fællesskab.

Selv om englænderne nu havde tre indfødte, lykkedes det ikke at få etableret en fangeudveksling, så også disse tre inuitter kom med til England. Og her blev de et stort tilløbsstykke. Den 9. oktober 1577, umiddelbart efter skibenes ankomst til Bristol, blev manden fremvist på Avon floden i Bristol, hvor han foran et udvalgt publikum sejlede i sin kajak og dræbte to ænder med sit spyd. Derefter sejlede han ind til land og bar kajakken op gennem byen. Om kvinden blev det berettet, at hun havde barnet på ryggen inden for pelsen, og når det skulle ammes, smed hun brystet op over skulderen. Denne kvinde er mig bekendt den tidligst kendte, der har lagt krop til denne ammehistorie, som senere er blevet brugt flere gange til at vise et folks meget primitive, ja næsten dyriske tilstand. Det er således gået ud over både buskmændene og den australske urbefolkning, i det sidste tilfælde formidlet og autoriseret af dansk antropologis nestor, Kaj Birket-Smith.²

De tre indfødte var dog ikke den vigtigste last fra Frobishers anden ekspedition. Det var i stedet store mængder af den guldholdige sten, og dette fantastiske resultat medførte, at der meget hurtigt blev skaffet midler til den tredje ekspedition, som foregik i sommeren 1578. På denne tur var man kort i land i Sydgrønland, men uden at opdage at det var Grønland, så man tog landet i besiddelse under navnet Vestengland. Herfra gik det igen over til Baffin Island, hvor man lastede store mængder guldholdige sten, men hvor man ikke fik nærmere kontakt til de indfødte. Den tredje ekspedition skulle blive den sidste, for det viste sig ved hjemkomsten, at det ikke var guld, men svovlkisel der var i stenene. Det førte dog ikke til, at Frobisher faldt i unåde. I 1582 var han med en engelsk delegation i København, hvor han mødte Frederik II (1534-1588), der forgæves forsøgte at hyre ham til at sejle danske ekspeditioner til Grønland

med henblik på at genfinde Grønland og genkristne nordboerne. I 1585 var Frobisher som viceadmiral med på det togt til Vestindien under den legendariske Francis Drake (ca. 1540-1596), hvor englænderne røvede enorme rigdomme fra spanierne, og derefter deltog han på skibet *Triumph* sammen med Drake og den næsten lige så legendariske John Hawkins (1532-1596) i nedkæmpelsen af den spanske armada i 1588.³

Illustrationerne

De af Frobisher hjembragte inuitter blev som nævnt store sensationer i England og oven i købet omfattet af kongelig interesse, idet den indfødte fra ekspeditionen i 1576 blev præsenteret for dronning Elizabeth (1533-1603), og der er uenighed om, om det samme var tilfældet for de tre fra ekspeditionen i 1577. Også politisk blev der lidt blæst om disse indfødte, idet det af George Bestes beretning fra 1578 om de tre ekspeditioner fremgik, at de indfødte var en slags tartarer eller nærmere en slags samojeder som dem, der boede nord for Moskva, og dette fik i 1579 russerne til at protestere over, at Frobisher bortførte russiske undersåtter. I øvrigt beskrev Beste, der havde været med på den første og den anden, og måske også den tredje ekspedition, de indfødte som stærke, dydige, intelligente, krigeriske og dygtige med spyd og bue. Dertil holdt de af musik og kunne synge en sang straks efter, at de havde hørt den. Mændene havde kun lidt hår i ansigtet og et meget tyndt skæg.

De fire inuitters ophold i England blev kort. Manden fra den første ekspedition blev syg og døde kort tid efter ankomsten til London og blev begravet på St. Olaves kirkegård. Manden fra den anden ekspedition, hvis navn ifølge kilderne var Calichoe, døde efter en måneds ophold i England – ifølge lægen Edwardus Doddinge af lungebetændelse, i realiteten nok af de skader med blandt andet to brækkede ribben han havde fået ved tilfangetagelsen. Få dage efter begravelsen af ham døde også kvinden, hvis navn skulle have været Egnoge, og hun blev ligesom manden begravet ved St. Stephen's Kirke i Bristol. Barnet, en dreng hvis navn blev angivet som Nutioc, levede endnu et stykke tid. Frobisher ansatte en barnepige, som tog drengen med til London, hvor han kort tid efter døde og blev begravet på St. Olaves kirkegård i London.

Selv om opholdet i England således blev meget kort, blev de alle fire portrætteret flere gange, og dette synes kun at være anden gang, man portrætterede inuitter – eller måske tredje gang. Det tidligst kendte portræt stammer fra Olaus Magnus' (1490-1557) »Carta Marina« fra 1539, og det er genbrugt i hans værk »Historia de Gentibus Septentrionalibus«, der blev udgivet i Rom i 1555. Dette træsnit viser en »pygmaeis Gruntlandiae«, en grønlandsk pygmæ, i kamp

Fig. 1. Det første reelle europæiske portræt af en inuit fra 1567. – Efter Sturtevant 1980, s. 48.

The first European portrait of an Inuit, from 1567.

med en europæer, og som det fremgår, har det ikke meget med inuitter at gøre. Olaus Magnus kan muligvis have set to kajakkere i Oslo Katedralkirke, men han har tydeligvis ikke set en grønlandser, hvorfor han fremstiller grønlanderen i overensstemmelse med tidens opfattelse og geografiske autoriteter. Og som nævnt levede der kun pygmæer på eller i Terra Septentrionalis, Det nordlige Land, som det fremgår af Gerardus Mercators meget kendte verdenskortog informationerne fra Oxford-professoren Nicholas de Linna, som havde besøgt de arktiske egne i 1360.

Første gang, der kom et egentligt portræt, var derfor et træsnit, der blev lavet i Antwerpen i 1567 af en kvinde med et barn og forsynet med en tekst, hvoraf det fremgik, at billedet viste en vild kvinde og hendes datter (fig. 1). Begge var blevet kidnappet af baskiske fiskere og videresolgt til hollændere eller flamlændere samme år, hvorefter de blev udstillet i Haag og i Antwerpen. Deres videre skæbne er ukendt, men har nok ikke været langvarig.⁴ Af billedteksten fremgår det også, som det ses, at disse vilde var frygtelige kannibaler, så hvis

Fig. 2. Lucas de Heeres portræt af den vilde mand fra de nordlige lande, Frobisher havde med til England fra den første ekspedition i 1576. – Foto: Universiteitsbibliotheek, Universiteit Gent.

Lucas de Heere's portrait of the savage man from the Northern countries, brought back to England by Martin Frobisher from his first expedition in 1576.

englænderne har kendt til dette billede, er det ikke sært, at de har spurgt, om den fangne inuit var kannibal. Disse træsnit blev i øvrigt trykt som enkeltblade, der blev solgt til det menige borgerskab, så interessen for denne fremmede verden har tilsyneladende været stor.

Manden fra Frobishers første ekspedition blev portrætteret af en Lucas de Heere (1534-1584) fra Gent, som siden 1568 havde levet i eksil i England, fordi han havde tilsluttet sig den protestantiske bevægelse. I England kom han til at nyde dronning Elisabeths bevågenhed, og han var i en periode leder af det nederlandske samfund i England. Ved våbenstilstanden i 1577 vendte han tilbage til sin fødeby, Gent, hvor han døde i 1584 i en alder af 50 år. Året før sin hjemrejse lavede de Heere et billede af den mand, Frobisher havde med hjem. På billedet står en tyndskægget mand med bue, pil og pagaj, og i baggrunden ses en mand i kajak og et engelsk skib (fig. 2). Øverst er der skrevet: »Vild mand (Homme sauuage) der stammer fra de nordlige lande af M. Frobisher Lon. 1576«. ⁵ Det er således via teksten, at man får at vide, at det her

drejer sig om en vild mand, mens der intet er i portrættet, der peger specielt i den retning. Dette er det eneste stadig eksisterende originale portræt af denne inuit, men han skulle også være blevet portrætteret både på lærred og som buste af den flamske maler Cornelis Ketel (1548-1616), som på daværende tidspunkt ligeledes opholdt sig i London. Ingen af disse portrætter findes dog mere, men der findes et billede, Ketel malede af Frobisher i 1577.

De tre inuitter fra den anden ekspedition blev også portrætteret flere gange, før de døde. Cornelis Ketel blev igen tilkaldt, og han malede i Bristol fire billeder af kvinden og barnet, men disse billeder er ligeledes forsvundet. De tre indfødte blev også malet af John White (død ca. 1593), og her eksisterer portræterne endnu, endog i mange kopier af forskellig kvalitet, hvoraf de mest originale befinder sig på British Museum. På Whites portrætter fremstilles kvinden set forfra og med babyen kikkende frem i hættten på pelsen (fig. 3). Portrættet af manden findes i flere versioner,⁶ og på dem alle er kompositionen

Fig. 3. John Whites portræt af den vilde mand og den vilde kvinde og hendes barn fra Frobishers anden ekspedition i 1577. – Foto: British Museum.

John White's portrait of the savage man and the savage woman and her baby from Frobisher's second expedition in 1577.

en sådan, at det minder om de antikke skulpturer, hvis man erstattede buen med f.eks. et skjold og pagajen med et spyd. Og det er ikke tilfældigt.

Om at markere en vild

Når man i renæssancen lavede billeder af de fremmede folk, man mødte i verden, var det vigtigt at markere, at det her drejede sig om en vild eller en hedning. Den letteste måde at gøre det på, var naturligvis at skrive det på billedet, således som man havde gjort det på billedet fra 1567 af kvinden med barnet, og således som de Heere havde gjort det med den vilde fra ekspeditionen i 1576. Et andet eksempel herpå kendes fra to kajaker, der sammen med to pagajer og Whites portrætter af manden, kvinden og barnet fra 1577-ekspeditionen omkring 1590 blev overgivet fra England til den hollandske grev Maurits af Nassau-Orange (1567-1625), som gav portrætterne, en kajak og to pagajer videre til sin svoger grev Philipp Ludwig den 2. af Hanau-Münzenberg (1577-1612), som enten gav eller solgte kajak, pagajer og portrætter videre til hertug Wilhelm den 5. den Fromme (1548-1626) af Bayerns samling. Af den vedlagte beskrivelse i inventarlisten fra det Kurfyrstelige Våbenkammer fremgår det, at portrætterne er malet med farver på stof og viser »på det ene en mand, på det andet en kvinde og et barn af vild art. Manden har heddet Calitgoch, kvinden Egnioch og barnet Nutioch. Disse mennesker er fra Grønland, som tilhører kongen i Danmark eller i Sverige, og i år 1577 er de ved held og en forfærdelig storm kommet over havet og er blevet kastet op på den hollandske kyst...«.7

Men der var også andre og mere stilistiske måder at markere vildskab og hedenskab på i denne periode, og for at forstå det skal vi kort se på, hvordan de fremmede blev opfattet i renæssancen.

Renæssancens dyriske og ædle vilde

Da man i renæssancen via de store ekspeditioner over havene blev konfronteret med de mange forskellige folk, var der selvfølgelig store problemer med at kategorisere disse folk på et mere detaljeret niveau. Men helt overordnet var kategorien klar, de var hedninger, og hedninger kendte man til i forvejen i to former med hver deres status. Der var antikkens grækere og romere, og der var vildmændene, sådanne som man f.eks. ser to af som skjoldholdere i det danske kongelige våben (fig. 4).

Ordet »vild« betyder »overgroet med hår eller uld«, og i de romanske lande bliver denne betegnelse ofte erstattet af betegnelsen »sauvage«, der stammede

Fig. 4. Det danske kongevåben med to vildmænd som skjoldholdere. Brugen af vildmænd som skjoldholdere ses i dansk sammenhæng første gang i Christian I's kongevåben fra 1449, og her har vildmændene stort skæg og pels.

The royal Danish coat of arms with two wild men as escutcheon-bearers. In Denmark, wild men dressed in fur and with hirsute beards were first used as escutcheon-bearers in King Christian I's coat of arms from 1449.

fra »silvaticus«, der betyder »skovmenneske«. Disse vilde gik nøgne rundt eller havde pels, og de levede uden kendskab til Gud og uden moral, kun styret af deres instinkter. De levede isoleret fra menneskene i huler, skove og kløfter, hvor de jagede dyr, og de var fysisk meget stærke, og dertil var de meget vilde med kvinder.⁸ Disse vilde væsner var karakteriseret ved at være placeret mellem dyrene og menneskene i den eksistenskæde eller skabelseskæde, som strakte sig fra jord og sten i den nederste ende til Gud selv i den højeste. Og fordi skaberværket i kraft af Skaberens fuldkommenhed var fuldkomment, var det uforanderligt. I dette hierarki var mennesket det væsen, der havde den højeste fysiske skabelse – Adam og dermed mennesket var jo skabt i Guds billede⁹ – og den laveste skabning med åndelig status og med engle og Gud over sig – og senere også beboerne på de ydre planeter, som befandt sig nærmere himmelen og dermed mellem menneskene og englene. I Christoffer Columbus' (1451-1506) første beskrivelser fra Amerika blev indianerne beskrevet som vildmænd eller skovmænd, væsner som havde både menneskelige og dyriske træk, det sidste i form af både pels og stor styrke. Mens styrken nok var det, der gjorde dem lige så velegnede til at bevogte det kongelige våben, som løver var det i andre lande, blev det med pelsen ofte erstattet af et stort skæg (fig. 5). Denne fremstilling af de nye fremmede som vildmænd ses også hos Amerigo Vespucci (1451-1512), som omkring 1505 brugte et billede af en karibisk indianer, tegnet som en vildmand med stor hårpragt i ansigtet, til at vise amerikanernes udseende (fig. 6). Det skal i den forbindelse bemærkes, at Vespucci selv beskrev indianerne som »lige så hvide som os, og de har ikke noget hår på kroppen bortset fra på hovedet...«,¹⁰ og at europæerne i slutningen af det 16. århundrede blev fremstillet enten skægløse eller med et lille, velplejet overskæg eller

Fig. 5. Det tidligste billede af indianere med fjer. Det formodes at stamme fra Augsburg fra mellem 1497 og 1504. Bemærk mændenes velplejede fuldskæg. – Efter M.T. Hodgen 1964, s. 149.

The first illustration of an American Indian with feathers. This print is supposed to originate from Augsburg and dates from 1497-1504. Note the men's trimmed full beards.

fipskæg. Endelig skal det nævnes, at vildmanden blev forsynet med den kølle, som senere er blevet et helt centralt træk ved ham.

Den måde, man visuelt kunne fremstille den ædle vilde, den vilde, der mere var antikkens hedning end vildmanden, var ved at fremstille dem som antikke figurer, en strategi der klarest kom til udførelse i Theodor de Brys (1528-1598) stik med billeder af de amerikanske indianere i værket »Collectiones peregrinationum in Indiam orientalem et Indiam occidentalem«, som udkom i adskillige bind, begyndende i 1590 (fig. 7).

Mens antikkens hedninger, især de romerske, var den historiske overgangsform mellem den gamle jødiske sande gudstro, som denne fremgik af »Gamle Testamente« og den sande kristendom, som den fremgik af »Nye Testamente«, var vildmændene og de vilde kvinder som nævnt sammen med f.eks. havfruer og havmænd en af mellemformerne i skaberværket eller eksistenskæden mellem dyr, der ikke havde ånd eller sjæl, og mennesket. Der var således to forskellige hedningeformer at vælge imellem, hvis man da ikke betragtede de vilde som tilhørende monstrene og dermed måske uden for kategorien

Fig. 6. Træsnit med fremstilling af indianer som vildmand fra 1505. – Efter H. Henningsen 1992, s. 57.

Woodcut from 1505 presenting an American Indian as a wild man.

menneske, og dermed igen uden for modtagelighed af det kristne budskab. Disse to former for hedninger svarede igen til eller blev udtrykt i de klassiske figurer for fremmede, som man har kendt siden antikken, og som fortsat stadig dukker op med jævne mellemrum, den ædle vilde og den dyriske vilde. Men de havde yderligere nogle aspekter. Mens antikkens romere var det historiske udgangspunkt for kristendommen, så var en bestemmelse af de fremmede som en slags romere eller grækere det samme som en bestemmelse af en historisk situation, hvor disse hedenske mennesker stod umiddelbart over for og dermed var modne til en overgang til kristendommen. Denne opfattelse finder man i nogle af de klassiske kristne analyser af indianerne såsom Joseph de Acostas (1539/40-1600) »Historia naturel y moral de las Indias« fra 1590 og Joseph-François Lafitau (1681-1746) »Moeurs des sauvages américains comparées aux mœurs des premiers temps« fra 1724. I begge tilfælde bestemmes indianerne som efterkommere af antikkens folk, og mens det hos Acosta direkte påvises, at de på samme måde som antikkens folk i de første århundreder af Gud er modnet til at modtage kristendommen, så bruger Lafitau det også til at finde centrale urkristne elementer, som han mener har overlevet hos disse indianere.

Den dyriske vilde forholdt det sig lidt anderledes med. Også her var hovedspørgsmålet naturligvis deres modtagelighed for kristendommen, men her var det ikke den historiske modenhed, det drejede sig om, men deres biologiske eller naturmæssige status. To centrale argumenter stod her over for hinanden,

Fig. 7. De Brys fremstilling af indianere som ædle vilde i antik stil. Billedet viser Christopher Columbus' møde med indianerne. Fabricius 1978, s. 5.

De Bry's print representing American Indians as noble savages drawn in accordance with the style of antiquity. This print shows Christopher Columbus' meeting with the native Americans.

ofte med hver deres konsekvens. Hvis vildmanden befandt sig mellem dyr og mennesker, var han et klart eksempel på, at der ikke var huller i Guds fuldkomne skaberværk, altså på eksistenskædens kontinuitet, men så var problemet, om vildmanden havde ånd og var i stand til at modtage kristendommen, eller om han var at betragte som f.eks. Aristoteles' (ca. 384-322 f.Kr.) naturlige slave, som var meget fysik og meget lidt ånd. Dette kunne begrunde slaveri eller endog udryddelse. Imod dette kunne det hævdes, at Gud ikke skabte ufuldkomne mennesker, hvorfor de vilde også stammede fra Adam og dermed var lige så meget mennesker som de kristne, hvad der betød, at man måtte behandle dem som mennesker, og at de ville kunne modtage kristendommen. Denne strid blev i 1537 foreløbigt, hvad de amerikanske indianere angik, af-

gjort af pave Paul III (1468-1549), der i en *Sublimus Dei*, med udgangspunkt i Jesu ord om, at disciplene skulle gå ud og omvende alle nationer, bekendtgjorde, at det betød alle uden undtagelse, for alle var i stand til at modtage troen. Derefter fordømte han dem, der havde fremstillet indianerne i vest og syd og andre folk, man for nylig havde fået kendskab til, som »umælende dyr, der kun er skabt til at tjene os, og som ikke skulle være i stand til at modtage den katolske tro«. »Vi«, fortsatte paven, »mener, at indianerne er rigtige mennesker, og at de er i stand til at modtage den katolske tro«. Og uanset hvad der måtte blive sagt af andre og på andre tidspunkter, erklærede paven, så må »disse indianere og alle andre folk, der i fremtiden måtte blive opdaget af de kristne, ikke på nogen måde ... fratages deres frihed eller deres ejendom, også selv om de står uden for troen på Jesus Kristus, og de skal frit og beskyttet af loven nyde deres frihed og deres ejendom, ligesom de heller ikke på anden vis må gøres til slaver. Skulle det modsatte ske, skal det annulleres og ikke have nogen effekt.«¹¹ Dette forhindrede dog ikke, at debatten fortsatte, og blandt de mest kendte indlæg var tvisten mellem Bartolomé de Las Casas (1474-1566) og Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573) ved rådet i Valladolid i 1550. Sepúlveda havde oversat Aristoteles og havde skrevet om den retfærdige krig mod barbarerne, hvor ræsonnementet var, at det, at Gud gav sejren, i sig selv var tegn på, at det var en retfærdig krig. For ham var indianerne at kategorisere som Aristoteles' naturlige slaver, og han gav udtryk for, at indianerne forholdt sig til spanierne som børn til voksne, som kvinder til mænd eller som aber til mennesker. Hertil giver Las Casas udtryk for, at denne holdning til indianerne som ude af stand til at styre sig selv skyldes, at de er venlige, tålmodige og ydmyge. Indianerne har i deres styring af nationerne, i politik og i skik og brug været lig med eller endog overgået nationer, der prises for deres indretning af disse forhold, og indianerne overgår endog i ikke ringe grad de viseste af disse nationer, grækernes og romernes, i forhold til reglerne for naturlig fornuft. Således har indianerne som guder valgt meget dydige mænd og gjort deres gud til den øverste i modsætning til dem, som gør syndige og kriminelle folk til guder. Disse indianere er således langt mindre vanskelige at konvertere til den rette tro, end grækerne og romerne var det. Og herefter fortsætter Las Casas med at fremstille de indianske samfund som så dydige, at de ikke har deres lige i Europa, ja selv ikke blandt kristne nationer. De øverste i samfundet tager sig af folket og især de fattige, skatterne er lave, ingen stjæler, de har byer, ordnede forhold osv. De er så modne til at modtage den rette tro, som nogen kan være, og herefter vil deres liv være perfekt. For Las Casas var indianerne barbarer, men for at forstå dette, afsluttede han bogen om »Indien'ernes apologetiske historie« af med at forklare, at der er fire forskellige slags barbarer: 1) de dyri-

ske, grusomme, der lever efter de værste instinkter, og som har glemt alt om den fornuft, som mennesket naturligt skulle være i besiddelse af; 2) dem der ikke har et skriftsprog ligesom latin i Europa. Dette er deres eneste problem, idet de på alle andre områder kan være gode nok, således som det f.eks. var tilfældet i England, indtil den ærværdige Bede (ca. 672-735) oversatte kunsterne til engelsk. I denne sammenhæng bruges »barbar« også over for folk, der ikke taler ens sprog, således som begrebet oprindeligt blev brugt på græsk. Derfor betegner mange indianerne som barbarer, men så er spanierne tilsvarende barbarer set med indianernes øjne.¹² Endelig betragtes indianernes nuværende tilstand som et bevis på, at de er barbarer, men disse tilstande er et resultat af spaniernes hårde og blodige regime, hvor de har fjernet de indianske institutioner og næsten udryddet indianerne. 3) mennesker som lever under hårde og onde skikke, eller som er underkastet deres onde og perverse tilbøjeligheder. De har intet samfund, ingen byer, ingen ledelse, ingen handel. De lever som vildmænd, kun i selskab med deres kvinder ligesom aber og andre vilde dyr. Her har vi Aristoteles' naturlige slave, samt alle dem, der fødes i samfundet, men lider af mentale sygdomme. 4) Og endelig er der alle dem, der mangler den sande religion, kristendommen, uanset hvor kloge eller dydige de ellers måtte være. Og årsagen er, at alle nationer har barbariske træk i deres love, skikke, styringsformer eller livsformer, hvis de ikke har kristendommen i form af den katolske tro til at rense ud i disse forhold. Inden for denne kategori af barbarer er der dog to slags. Den første er dem, der aldrig har hørt om kristendommen, og som har mistet den sande tro – ikke på grund af egen synd, men som straf for den oprindelige synd hos Adam og Eva. De vil på grund af mangel på den sande tro ikke være i stand til at holde barbariske træk ude. Den anden slags er straks meget værre. Det er dem, som har hørt om Kristus, men på grund af had og perversion fornægter kristendommen. Her når synden sin fulde udstrækning. Af de fire kategorier af barbarer er kun den tredje, vildmanden, en rigtig barbar. De to første kategorier kan forekomme blandt kristne nationer, når de af forskellig årsag viger fra den sande vej. Og indianerne tilhører hverken den første eller den tredje kategori, men kan henføres til den fjerde kategoris første slags, dem, der har velordnede samfund og ledelse, ordentlig skik og brug, og som lever i fred, men som aldrig har hørt om Kristus, hvorfor deres hedenskab ikke skyldes deres egen synd. De kan også henføres til den anden kategori, idet de mangler et skriftsprog, er ydmyge folk, der adlyder deres konger på beundringsværdig vis og ikke taler vort sprog eller forstår det – hvorved spanierne jo også er barbarer i forhold til indianerne, som Las Casas her benytter lejligheden til at gentage.

Disse overvejelser i forhold til indianerne stammer fra perioden forud for

forsøget på at kategorisere de inuitter, man i 1570'erne kom i kontakt med, og som det fremgik af George Bestes beskrivelse, er de i forhold til Las Casas opdeling barbarer i samme forstand som indianerne, her dog kategoriseret som vilde mennesker. De tilhører altså den ædle vilde i forhold til Sepúlvedas og andres dyriske vilde eller Las Casas kategori 3.¹³

Fra den ædle til den dyriske inuit

De Heeres billede af inuitten havde ikke nogen klassicistiske træk, men her var der som nævnt en tekst, der markerede, at der var tale om en vild. Men ser man på Whites billeder af Calichoe, er han klart fremstillet i en klassisk inspireret positur, næsten identisk med de Brys indianske krigere. På billedet (fig. 3) står Calichoe med højre hånd hvilende på buen og pagajen i venstre hånd, som var de et skjold og et spyd i en antik opstilling.

Mens manden har været stillet op som en vild eller hedning i klassisk positur, var det ikke muligt at gøre det samme med kvinden Egnoge, med mindre hun skulle fremstilles som en nøgen Venus eller Afrodite, og det ville jo helt fjerne det polare træk. Her var der således ikke mulighed for en billedmæssig markering, idet barnet, der stikker frem fra hættten, ej heller er et universelt symbol. I sammenhæng med Frobishers ekspedition og med billedet af manden som markør var det måske heller ikke så vigtigt for John White at gøre kvinden specielt vild, men det blev det senere. Whites portrætter blev meget hurtigt kendt i Holland, hvad man kan se af, at strandfoged og senere fiskeauktionarius Adrian Coenen (ca. 1514/5-1593) af tegnede både disse portrætter og portrættet af inuitten fra 1576 mellem 1577 og 1578, og han betegnede dem som Cathaiiske folk, altså kinesere. På Coenens tegninger løses problemet ved

Fig. 8. Træsnit med kopier af John Whites portrætter, trykt af Michael Manger i Augsburg i 1578. – Strauss 1975, bd. 2, s. 667.

Woodcut replicas of the John White portraits, printed by Michael Manger in Augsburg in 1578.

at tegne manden sammen med kvinden på det samme billede. Derved fastholder manden markeringen af dem begge som vilde.¹⁴

Men samtidig var der ved at ske noget i Tyskland, hvor Whites portrætter også blev populære. Her findes de gengivet i træsnit fra Strassburg, Augsburg og Nürnberg i 1578 (fig. 8). Men her har det ikke været nok at tegne manden og kvinden sammen i den klassicistiske positur. Så mens Coenen korrekt gengav manden med et meget lille og tyndt skæg, får han i de tyske træsnit et meget kraftigt fuldskæg. Her er således en klar markering af, at der er tale om ikke blot en vild mand, men om en vildmand. Kvinden er der derimod ikke lavet om på, men det skulle ske meget kort tid efter, idet det blev nødvendigt at markere hende som lige så vild som manden. Dette skal jeg vende tilbage til.

Kajakmanden

John Whites portrætter havde alene fremstillet de tre personer med redskaber, mens der på Lucas de Heeres portræt fra 1576 også var en kajak med en mand i. I forbindelse med Frobishers ekspedition i 1577 havde John White lavet et

Fig. 9. John Whites billede af kampen mellem englænderne og inuitterne med kajakmanden forrest. – Foto: British Museum.

John White's print depicting the fight between the English and the Inuits, with the kayak-man in front.

Fig. 10. Det grønlandske optog i København den 9. november 1724. – Efter V. Traeger 1992, s. 128.

The Greenland procession in Copenhagen, 9 November, 1724.

billede af den kamp mellem englænderne og de indfødte, som førte til tilfangetagelsen af kvinden og barnet. I forgrunden af dette billede sejler en inuit i kajak, og man ser ham kun med en pagaj (fig. 9).

Denne kajak og kajakmand blev lige så kendt som John Whites portrætter, og på træsnittene fra Strassbourg, Augsburg og Nürnberg fra 1577 og 1578 placeres kajakmanden bag de to inuitter fra 1577-ekspeditionen, som er placeret i hver sin side (fig. 8). På kajakdækket er der her til forskel fra John Whites billede placeret et fuglespyd, og oven over kajakken ser man et fuglespyd ramme en fugl. Spyddet synes at komme fra en kajak, som er skjult bag Calichoe. På Coenens tegning ser man et selvstændigt billede med kajakken og kajakmanden, og også her er der placeret et fuglespyd på dækket og et fuglespyd i luften, hvor det rammer en fugl.

Når fuglespyddet dukker op i forbindelse med kajakmanden, må det skyldes, at det er det, man har set, da de fangne inuitter demonstrerede deres kunnen på floderne i London og Bristol. Vi ved i hvert fald, at Calichoe under sin demonstration på Avon floden dræbte to ænder med sit spyd, før han sejlede ind

Fig. 11. Portræt af Pooq og Qiperoq med bue, pil, fuglespyd og ænder.
– Efter I. Kleivan 2002, s. 211.

Pooq and Qiperoq portrayed with bow, arrow, a bird-spear, and ducks.

til land og bar kajakken op gennem byen. Derefter er fuglejagten blevet en del af det »eskimoiske ikon«, som er blevet bekræftet, hver gang inuitter har skullet demonstrere deres kunnen i de europæiske kanaler og floder, hvor der jo ikke var mange sæler og hvaler. Det var således helt det samme, da Pooq og Qiperoq optrådte i de københavnske kanaler den 9. november 1724 mellem kl. 14 og 19 (fig. 10). Der udsatte man nogle ænder, som de kunne jage med deres fuglespyd, og også på det store portræt af disse to optræder de med bue, pil, fuglespyd og to ænder (fig. 11).

Det, at dette ikon først blev skabt efter Calichoes optræden i Bristol, kan også forklare, hvorfor fuglespyddet hverken er med på billedet af den fangne inuit fra 1576 eller på John Whites originale billede fra 1577, der viser situationen ved Baffin Island.

I 1577 udgav Dionyse Settle i London en beretning om Frobishers 1577-ekspedition på engelsk, »A true report of the laste voyage into the west and northwest regions &c. 1577. worthily atchieved by Capteine Frobisher of the sayde voyage the first finder and generall«, og året efter udgav han i Geneve samme værk på fransk. Og Settle havde virkelig fået skrevet en populær bog, for i 1580 kom der i Nürnberg både en tysk og en latinsk oversættelse af den franske. I den franske udgave og i oversættelserne heraf var der på forsiden et billede af de vilde fra Baffin Island.

På billedet, som formodes at være lavet af John White, ses Calichoe stående på land med sin bue og nu med en kajak i stedet for en pagaj (fig. 12). Ved siden af står Egnoge med barnet i hæften, og foran dem ligger pilene, som har været med på nogle af portrætterne af Calichoe. Og forrest har vi så kajakmanden, sådan som Calichoe og fangen fra 1576 havde ageret på de engelske floder, igen med fuglespyd. Til forskel fra tidligere ses det nu, hvordan fuglespyddet kastes – med kastetræ, mens man stadig har et spyd i en flyvende fugt til at vise, hvad

Fig. 12. Billedet fra Dionyse Settles bog med de skæggede mandlige inuitter.

A print from Dionyse Settle's book with the bearded male Eskimo.

Fig. 13. Philipp Galles kopi af John Whites portrætter af kvinden med kølle og manden med fuldskæg. Bemærk også, at kvinden i midten, der symboliserer det unge Amerika, er blevet prydet med de allerede dengang traditionelle indianerfjer. – Foto: Kunstindustrimuseet.

The Philipp Galle copy of John White's Inuit portraits of the woman with a club and the man with a beard. Note that the woman in the middle, who symbolises young America, is decorated with feathers, already a traditional symbol of the American Indian at the time.

det drejer sig om. På land har man markeret, at disse folk bor i telte, ligesom man har fået en slædehund med slæde – tegnet som en kajak – med.¹⁵

Men det interessante i denne her forbindelse er også, at såvel manden i kajaken som Calichoe på land ligesom i de tyske træsnit nu også af John White, hvis det da er ham, der har lavet billedet, er tegnet med stort fuldskæg og strittende hår, på trods af at de i virkeligheden, som George Beste skrev, og som det fremgår af de tidligste portrætter, kun havde et meget tyndt skæg. Årsagen til dette kraftige fuldskæg og det kraftige og vildt siddende hår kunne være, at det med placeringen af manden i en kajak har været umuligt at benytte sig af den klassiske form til at markere, at man her viste en vild mand. Derfor har man hentet det store skæg og den stærke behåring frem fra vildmanden, så ingen kunne være i tvivl om, at også her drejede det sig om en hedensk vild. Men dette forklarer ikke, at Calichoe på land også har fået fuldskæg. Igen må

det som i de tyske tilfælde ses som et tegn på, at vildmandsfiguren nu har vundet over den klassiske ædle vilde.

Da den kendte hollandske kunstner, Marcus Gheeraerts den Ælde (1520-1590) og den lige så kendte kobberstikker, Philipp Galle (1537-1612), som dels havde uddannet de Heere som kobberstikker, dels havde været sammen med ham i London, på et eller andet tidspunkt før 1582 skulle lave et stik, der symboliserede Amerika i en serie med stik, der symboliserede de fire verdensdele, ville de markere de yderste nordlige og sydlige dele med vignetter i hjørnerne. Nord, som blev placeret nederst, blev symboliseret af to inuitter, der står i hver sit hjørne, modsat to sydamerikanske indianere, der står i hvert hjørne øverst og med en nordamerikansk kvindelig indianer i midten (fig. 13). Og her blev John Whites portrætter af Calichoe og Egnoge hentet frem igen. Også her er det vildmandsudgaven med det store skæg, der fremstiller manden, men da Calichoe og Egnoge nu er adskilt, måtte der gøres noget særligt for at vise, at de begge to var vilde. Og den måde, man gjorde kvinden vild på, var ved at give hende en stor kølle i hånden. Og det var ikke kun Egnoge, der fik en kølle i hånden. Det samme skete med den indianerkvinde, der står i midten. Og mens hun med sin bare overkrop er let genkendelig som kvinde, var det vanskeligere med Egnoge, men det problem løses ved fastholdelsen af babyen, der kigger ud af hætten.¹⁶

De skæggede eskimoer i Lübeck og Hull

Det lykkedes som nævnt ikke den danske konge at engagere Frobisher til at genåbne ruten til Grønland, så først i 1605 kom der gang i de danske ekspeditioner, da Christian IV (1577-1648) engagerede den engelske James Hall til at lede ekspeditionerne. Det blev til to ekspeditioner i 1605 og 1606, og også på disse ekspeditioner blev der bragt inuitter og kajakker med tilbage, og disse vilde mennesker optrådte derefter under både stor og kongelig bevågenhed i de københavnske kanaler.¹⁷ Dette blev beundret af mange, blandt andre nogle købmænd fra Lübeck, der købte en kajak med sig hjem og overgav den til det, der i dag er restaurant Schiffergesellschaft, hvor den endnu befinder sig (fig. 14). I 1607 blev der placeret en figur i kajakken, en figur som skulle være en tro kopi af den eskimo, der oprindeligt havde siddet i den. Figuren er forsynet med en åre af egetræ, hvorfor man må formode, at den oprindelige pagaj er forsvundet mellem 1607 og 1668, hvor den nuværende åre blev tilføjet.¹⁸ Og også denne inuit eller vilde mand er forsynet med et stort flot fuldskæg.

James Hall mente ligesom Frobisher at have fundet guld i Grønland på sine to ekspeditioner, så han fik i 1612 organiseret endnu en ekspedition for private

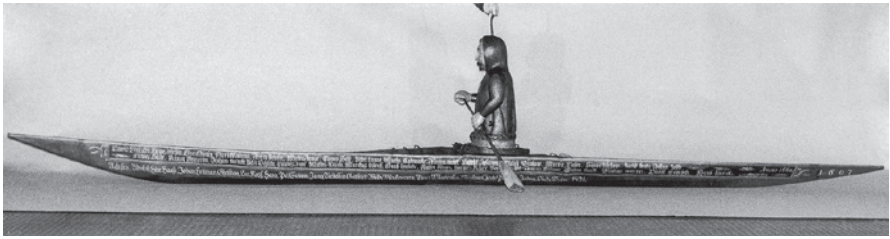

Fig. 14. Den skæggede vilde fra Grønland i Restaurant Schiffergesellschaft i Lübeck. – Foto: Schiffergesellschaft zu Lübeck.

The bearded savage from Greenland in Restaurant Schiffergesellschaft in Lübeck.

midler, nu fra England. Ekspeditionen forlod Hull den 20. april 1612, men den fik et tragisk forløb på flere måder. Den 23. juli, da skibene lå i nærheden af, hvor Sisimiut er i dag, for at hente guldet et sted omkring Søndre Strømfjord, blev James Hall dødeligt såret, da en grønlander stak sit sælspyd i ham, måske som hævn for at James Hall på sine tidligere ekspeditioner havde fanget en del grønlandere og taget dem med til Europa. Døende udpegede Hall sin næstkommanderende, Andrew Barker, til sin efterfølger som leder af ekspeditionen. Barker, der også var fra Hull, og som havde været kaptajn på det ene af ekspeditionens to skibe, besluttede sig for straks at vende tilbage til England, og den 18. september var Andrew Barker tilbage i London.¹⁹ Barker havde ikke nogen levende grønlandere med sig, men han havde en kajak, som han som broder i Trinity House i Hull, hvis ædle formål var at sørge for Trinity Church

Fig. 15. Den skæggede vilde fra Grønland i Trinity House i Hull. Bemærk fuglespyddet ved siden af kajakken. – Foto: Werner Karrasch.

The bearded wild man from Greenland in Trinity House in Hull. Note the bird-spear alongside the kayak.

og for byens sømandsenker, skænkede til Trinity House, hvor den stadig befinder sig (fig. 15).

Barker var som »ældre broder« i flere perioder forstander for Trinity House, og i 1619-1620 fik han restaureret kajakken for 8 shilling. Dertil fik maleren 4 shilling, og for en betaling af 5 shilling fik Barker en Edward Fewlis til at udskære en træfigur, som i dag stadig sidder i kajakken. Det hele blev afsluttet med, at der blev skrevet følgende tekst på siden af kajakken: »Andrew Barker, en af brødrene i dette hus, opsamlede på sin rejse fra Grønland i det herrens år 1613 denne båd og manden i den, som dette er et billede af« (her henvises til den udskårne mand). Og figuren gjorde indtryk. Den havde et meget smukt fuldskæg og blev omtalt i byen som »the Bonny Boatesman« – »den kønne

bådsmand«. Og så populær var den, at pubben over for Trinity House blev opkaldt efter denne figur og i dag stadig hedder »The Bonny Boat«. ²⁰

Man kan undre sig over, at Andrew Barker, der selv havde været i Grønland på ekspeditionen, og som formodentlig var kendt med disse farvande fra tidligere hvalfangst, kunne placere en figur med stort fuldskæg i kajakken og skrive, at det var et billede af den mand, der havde siddet i den, en mand som Barker jo selv havde set. Men Barker har ligesom købmændene i Lübeck og ligesom John White og de andre illustratører haft det samme problem med at vise, at der her var tale om en vild mand. Dette kunne kun løses ved at sætte fuldskæg på ham. Men dertil er der noget, der tyder på, at opstillingen og udformningen af såvel kajakmanden i Hull som i Lübeck er hentet fra Dionyse Settles beretning. Det flotte fuldskæg er ikke det eneste, der tyder herpå.

Kajakken i Hull blev ret så kendt, og der findes flere beretninger om den. I 1695 beskrev en Edmond Gipson (1669-1748) den i værket »Britania«. Kanoen, som han kaldte den, hang ifølge Gibson i den store sal i Trinity House, hvor man sad og lavede sejl. Figuren i kajakken havde en løsthængende skindfrakke, to træårer i højre hånd og et fiskespyd i venstre. Han mener dog, at han kan have set forkert, for kanoen hang meget højt oppe, og litteraturen fortæller ham, at eskimoerne kun bruger én åre. Bag figuren lå en skindsæk til opbevaring af de fisk, han fangede. Andre mente dog, at han her havde noget olie, som han hældte ud på havet for at tiltrække fiskene. Af Gipsons beretning fremgår det også, at det var en grønlander, Barker havde samlet op langt ude på havet, og at han døde tre dage efter, at han var blevet reddet, fordi han nægtede at spise. ²¹ Denne beretning har Barker formentlig selv givet, og det er også den historie, man stadig fortæller i Trinity House om kajakken, ligesom det også er dette hændelsesforløb, der antydes i indskriften på kajakken, selv om meget tyder på, at den er en myte.

Gipsons beretning blev læst af en fransk diplomat og filosof, Benoît de Maillet (1656-1738), som satte kajakken og historien om den ind i sit filosofiske værk om livet og universet med titlen »Telliamed«, altså hans navn stavet bagfra. Bogen blev skrevet mellem 1692 og 1718 og udkom ca. ti år efter de Maillets død. Den var formuleret som tre samtaler med en indisk filosof, og den spændende idé i denne her sammenhæng var, at mennesket ifølge de Maillet ligesom alt andet levende var opstået af havet, en tanke der var så kontroversiel, at man dengang kunne blive brændt på bålet for at offentliggøre den. Men netop fordi det var en så kontroversiel tanke, ville han underbygge den med ubestridelige fakta, forhold som var blevet observeret helt tæt på med egne øjne af 100% troværdige folk, og blandt disse fakta var en beretning fra et engelsk skib, der havde været på hvalfangst ved Grønland. Meget langt fra kysten, ca.

700 km, blev skibet omringet af mellem 60 og 80 mennesker i kajaker. Mand-skabet på skibet forsøgte at fange disse mennesker, men bådene, som havde to årer, forsvandt straks ned under havoverfladen, og dukkede ikke op igen resten af dagen. Der var dog én, der havde brækket den ene åre og derfor ikke kunne dykke, og ham fangede englænderne. Han levede i 20 dage på skibet uden hverken at spise eller tale, men sukkede hele tiden, mens tårerne konstant strømmede fra hans øjne. Han var formet som et menneske, havde langt skæg og hår, men fra hoften og ned til fødderne var han dækket af skæl. Båden på 2½-3 meters længde var lavet af sælskind med ribber og et sæde af fiskeben. Der var et hul i midten, stort nok til at en mand kunne sidde her, og her var der en slags sæk, som manden kunne sætte sig ned i. Når han gjorde det, var båden vandtæt. Bådene måtte ifølge de Maillet være bygget på land på grund af træårerne, og eskimoerne fandt vej over havet ved hjælp af stjernerne, solen og markører på havbunden. Og endelig kunne den båd, man havde fået fat i, stadig – på De Maillets tid – ses i The Admiralty Room i Hull, hvor også skibets beretning skulle ligge. Gibsons beskrivelse var således blevet bygget ind i et meget stort projekt, og grønlænderne var blevet gjort til mellemformer mellem de havlevende og de landlevende mennesker med evne til begge dele. Og at det lige var i de arktiske egne, at mennesket konstant blev skabt af livsfrøene på havbunden, var ifølge de Maillet ikke så sært, for her var overgangen mellem koldt, fugtigt hav og kold, tåget, fugtig luft mindst. Der var jo også utallige eksempler på, at de havmænd og havfruer, man fangede i de arktiske farvande, kunne holdes levende i langt længere tid end dem, man fangede i de varme have.²²

I 1697 blev kajakken beskrevet af en Celia Fiennes (1662-1741), hvis beskrivelse dog først blev publiceret i 1888. Ifølge hende hang kajakken også højt oppe under loftet midt i det store rum, hvor de lavede sejl. Som Gipson mente hun, at svømmeblæren bag på kajakken var til at opbevare forsyninger og de fangede fisk i. Alt hans tøj var lavet af fiskeskind, og om figuren skrev hun, at den præcist lignede den vildmand («wildman»), de fangede, for inskriptionen kalder ham en vildmand eller »the Bonny Boatesman«. Fiennes omtalte også hans årer i flertal, samt at han efter at være blevet fanget ikke ville hverken tale et forståeligt sprog eller spise, hvorfor han døde efter tre dage.²³

I 1720 blev kajakken beskrevet af selveste Daniel Defoe (ca. 1660-1731), forfatteren til Robinson Crusoe. Defoe omtaler figuren som en »nordlig fisker, som formodes at være fra Grønland«, og Defoe gengiver, at han blev samlet op på havet og døde efter hverken at ville tage føde til sig eller tale. I 1735 fremgik det af T. Gents bog om Kingston-upon-Hulls historie, at kajakken hang i rummet, hvor de lavede sejl, og at figuren af grønlænderen havde et par årer i højre hånd

Fig. 16. Også i Danmark blev fuldskægget brugt til at vise inuitterne som vilde mennesker, som det fremgår af dette tidligste danske portræt fra 1654 af inuitter. Maleriet stammer fra Bergen og viser fire grønlandere, som i 1654 blev kidnappet af kaptajn Danell i nærheden af Godthåbsfjorden og bragt til Bergen. – Efter J.G. Taylor 1988, s. 166.

In Denmark too the full beard was used to present the Inuits as savages, as is shown in this first Danish painting of the Inuits from 1654. The painting was made in Bergen and shows four Greenlanders kidnapped by Captain Danell near Godthaab Fjord in 1654 and brought to Bergen.

og et spyd i venstre. Dertil var han nu også blevet forsynet med en kæbeknogle fra en af de store hvaler. I denne beretning blev grønlanderen fanget på havet af Barker, men »denne søn af Neptun« tålte ikke fangenskab, så han nægtede at spise det, han så venligt fik serveret, hvorfor han døde i løbet af tre dage.

Der er flere forskellige forhold, der tyder på, at opstillingen i Hull har været en kopi af billedet i Dionyse Settles bog. Den figur, Barker fik lavet, fik hænder af træ, hvor fingrene lukkede helt, så der er et hul mellem tommelen og de øvrige fingre. For at kunne sætte redskaber ind i disse hænder har det været nødvendigt at skære dem i to dele og så samle dem igen, efter at de var stukket gennem hullet i hånden. Og det viser sig, at to af de redskaber, der hører til kajakken, var skåret over, pagajen og fuglespyddet. Når man sammenholder det med Gibsons beskrivelse, passer det med spyddet. Problemet med de to årer skyldes sikkert, at man ikke har kunnet fastholde den samlede pagaj i hånden på figuren, når den skulle hænge helt oppe under loftet. Derfor har man samlet de to halve pagajer i den højre hånd, uden at de var forenet til en pagaj, hvorved de har set ud som to årer set nedefra.

Det, at man kunstigt satte fuldskæg og strittende hår på billeder af indfødte for at vise, at der var tale om en vildmand, var tilsyneladende universelt i Europa og således også i Danmark, som det ses på et billede af de fire grønlandere, der i 1654 blev kidnappet i nærheden af Godthåbsfjorden, og som senere som i England blev præsenteret for hoffet, der på grund af pesten opholdt sig i Flensborg (fig. 16). Det var dog kun de tre kvinder, der kom frem, idet manden døde på vejen.

Det store fuldskæg var dog ikke et træk, der skulle komme til at holde sig længe. Fra omkring midten af det 17. århundrede fremstilles inuitterne skæg-løse, bortset fra i de tilfælde hvor de gamle billeder med fuldskæg blev kopieret, et genbrug der fortsatte langt op i det 18. århundrede. Dette skyldtes, at skægget i og med oplysningstiden fik en ny symbolsk værdi, nemlig den det havde haft blandt antikkens grækere, hvor skæg, visdom og maskulinitet blev betragtet som sammenhængende fænomener. Det, der var sket siden renæssancen, var også, at kontinuiteten i skaberværket var blevet erstattet af en kontinuitet i tid. Forskelle på mennesker var ikke længere statiske artsforskelle i et hierarkiseret univers, men forskelle i den udvikling, alle mennesker formodedes at ville gennemgå gennem tiden. Ideen om de fremmede som vildmænd blev således erstattet af ideen om mennesker på fornuftens forskellige udviklingsstadier.

De skægløse indianere

I oplysningstiden betragtede man den samtidige menneskehed som resultatet af først den bibelske historie frem til den babylonske sprogforvirring, derefter et forfald til en menneskelig nul-tilstand, hvorefter den verdslige udvikling var skabt af menneskets universelle fornuft. Denne udvikling kunne genskabes, for ikke alle folk havde udviklet sig lige hurtigt. Længst tilbage og dermed nærmest den menneskelige nul-tilstand var for mange oplysningstænkere indianerne i Amerika. Årsagen hertil var, at indianerne langt hen var blevet beskrevet som modsætningen til europæerne eller negationen af europæerne, og John Lockes (1632-1704) ord i »Two Treatises of Government« fra 1690, at engang var hele verden Amerika,²⁴ blev taget helt bogstaveligt på den måde, at engang havde vore forfædre levet, ligesom de amerikanske indianere nu gjorde. Denne identitet mellem vor fortid og indianernes nutid var netop begrundet ved, at den menneskelige fornuft var universel, hvorfor udviklingen overalt måtte være startet og være forløbet ens. Det er dog ikke lige udviklingen af menneskeheden, der er interessant i denne her sammenhæng, men i stedet et aspekt af behandlingen af problemet, hvorfor alle folk ikke udviklede sig lige hurtigt og specielt, hvorfor indianerne var forblevet så tilbagestående.

En af de forskere, der var med til at formulere et svar herpå, var Comte de Buffon (1707-1788). Buffon havde i forbindelse med sit store arbejde med at vise, at naturen havde en historie og altså var foranderlig, det vil sige ikke var skabt og til alle tider forblevet sådan, som Gud havde skabt den, konstateret, at dyrene i den nye verden var konsekvent mindre end dyrene i den gamle verden. Og ikke blot var f.eks. pumaen mindre end løven og tapiren mindre end elefanten, men også de husdyr, europæerne havde taget med til Amerika, blev mindre end deres europæiske ophav. Og Buffons konklusion var, at det måtte være de amerikanske naturforhold, der var årsag til denne degeneration. Og denne degeneration gik ikke kun ud over dyrene, men det samme var sket med menneskene. De, og det vil her sige indianerne, var degenereret, og de havde ingen evne til at udvikle sig. Med dette lå det ligesom i luften, at den samme degeneration ville ramme de europæere, der slog sig ned i Amerika, men denne konsekvens blev først ekspliciteret senere og af andre.²⁵ Den amerikanske degeneration eller stagnation behandlede Buffon i andet bind af »Histoire naturelle«, som havde titlen »De la nature de l'homme« fra 1749, og hans ræsonnement var følgende: Den radikale forskel på mennesker og dyr var, at mennesket havde refleksion (fornuft), sprog og evnen til opfindelse og perfektion. Denne artsforskel mellem mennesker og dyr gentog sig som en gradsforskel mellem menneskene, idet mennesker på det høje udviklingsstadium havde evnen til at drage konklusioner ved sammenligning af ideer, mens de laverestående ikke havde denne evne. De amerikanske indianere kunne betragtes som ikke bare laverestående, men også uden noget selvstændigt udviklingspotentiale. De amerikanske mennesker havde ikke på noget område gjort sig til herskere over naturen, men var tvært imod selv underkastet naturen ligesom dyrene. Dette blev igen forklaret ved, at naturen i Amerika var svag, fordi mennesket ikke havde tæmnet den, og mennesket havde ikke tæmnet naturen, fordi mennesket var for svagt til at formere sig tilstrækkeligt til at danne større samfund på grund af den meget fugtige og kolde natur. Årsagen til det meget fugtige klima og den fugtige natur i Amerika var, at den 'ny' verden efter Syndfloden var kommet meget senere op af havet end den gamle. Altså var de amerikanske indianere stagneret i deres udvikling, ja de var måske endog degenereret, for selv om de vilde i Amerika næsten lignede os, hvad angår højde, så var de alligevel underkastet det amerikanske kontinents naturbestemte reduktion af alle former for højere liv. Og dette kunne blandt andet ses ved, at de amerikanske vilde mænd havde små og svage kønsorganer, at de hverken havde hår på kroppen eller skæg, og at de ikke tændte på kvinder. Dertil var de kropsligt og følelsesmæssigt svage, de var frygtsomme og kujonagtige, og de var sjæleligt livløse. Disse forskellige træk ved indianerne førte

en mængde debat med sig. Deres svaghed var legendarisk og kunne føres tilbage til Bartholomé de Las Casas, som brugte argumentet om indianernes fysiske svaghed til at tilbagevise Sepúlvedas argument om, at de var naturlige slaver. Deres manglende lyst til kvinder, som især havde fransk interesse, synes at stamme fra Amerigo Vespucci, som i sin »Mundus Novus« havde skrevet om indianerne, at kvinderne var meget liderlige, og at de derfor fik et meget giftigt dyr til at bide i deres mænds kønsorganer, så de svulmede op til en kæmpestørrelse, hvorved de ofte brækkede af, hvorefter mændene levede som eunukker. Og denne historie blev senere bekræftet af Francis Bacon (1561-1626), der i »New Atlantis« skrev om det store Atlantis, som også kaldes Amerika, at alle mændene her var eunukker.²⁶ Jean Jacques Rousseau (1712-1778) behandlede også problemet og skrev, at dette var udtryk for en naturlig menneskelig seksualitet i modsætning til samtidens forkvaklede udgave af samme i Europa.

Men tilbage til skægget, som nu ikke længere er et vildmandstegn, men tvært imod et tegn på høj udvikling og civilisation, mens manglende skæg var tegnet på det, der i oplysningstiden kom renæssancens vildmand nærmest. Dette sidste skulle dog hurtigt blive tilbagevist, blandt andet af Voltaire (1694-1778), der i 1767 i »L'Ingénu« lod en huron, altså en indianer, udtale følgende om europæerne: »Den race, der lever paa dette Fatsland [Europa] synes mig den anden [indianerne] overlegen. Den har gennem flere Aarhundreder foröget sit Velvære ved Kunster og Videnskaber. Er det fordi den har Skæg paa Hagen, mens Gud har nægtet Indianerne Skæg? Det tror jeg ikke, for jeg ser, at Kineserne næsten ingen Skæg har og dog har dyrket Kunsten i over fem tusinde Aar.«²⁷ Og vor egen Jens Kraft var også inde på problemet i sin »Kort Fortællning af de Vilde Folks fornemmeste Indretninger, Skikke og Meninger, til Oplysning af det menneskeliges Oprindelse og Fremgang i Almindelighed« fra 1760. Her skriver han, at de vilde har afsky »for at see Haar paa Legemet, fast alle Vilde rykke sig derfor Skieget ud med Roden, hvorfor det ikke var med ringe Forundring at Americanerne første Gang saae de langskieggede Spanier lande an paa deres Kyster, da de selv ikke havde det mindste af denne mandige Zirats. Men skulde man vel kunde tro, at Spanierne paa deres Side ansaae denne Mangel af Skieg hos de Vilde for noget saa barbarisk, at Dominicaner Munkene iblant de store Beviis de anførte i deres Indgivende til Kongen i Spanien paa disse Folks ugudelige og fæiske Skikke, anførte som et med af de største, at de rykkede sig Skieget ud med Roden. Behøver man meer for at forstaae, hvor meget Mennesket lader sig tyrannisere af Moder og Vane.«²⁸

NOTER

1. Sturtevant og Quinn 1989, s. 70.
2. Birket-Smith 1940, s. 156 og Bahnson 1900, bd. II, s. 30 (Måske skrevet af Carl Fredstrup, der færdiggjorde dette bind efter Bahnsons død).
3. Collinson 1964, Settle 1577/1969 og Stefanson 1938.
4. Gulløv 1988, s. 130-131.
5. Denne akvarel indgår i et manuskript af de Heere: »De Tous Les Peuples et nations de la terre avec leurs habits, et ornements diuers, tant anciens que modernes diligemment de peints au naturel Par Luc Dheere, Peintre et Sculpteur Gantois«, et manuskript som de Heere arbejdede på mellem 1568 og 1576, og hvori adskillige forskellige folk fremstilles. Traeger 1995, s. 86.
6. Sturtevant og Quinn 1989, s. 73-88.
7. Stöcklein 1911, s. 513-514, Høiris 2003, s. 238.
8. Berkhofer 1978 s. 13.
9. 1.Mos.1.26.
10. Vespucci 1992, s. 7.
11. Citeret fra <http://www.catholic-forum.com/saints/pope0220a.htm>
12. Las Casas synes her at have hentet argumentet fra Paulus, som skrev, at »Hvis jeg nu ikke er inde i sproget, vil jeg stå som en barbar for den, der taler, og den, der taler, som en barbar over for mig«. 1.Kor.14.10-12.
13. Refereret fra <http://icommons.harvard.edu/~hds-2282/assignments/las%20casas%20-%20apologia.pdf>.
14. Tegningerne findes i et manuskript, »Een visboock«, som Hans Kapel og Hans Christian Gulløv har undersøgt i Den Haag. Manuskriptet blev afsluttet i 1577-1578. På billedet af inuitten fra 1576 ses i baggrunden den episode, hvor Frobisher fanger manden og trækker ham og kajakken om bord. Coenen var tilsyneladende meget interesseret i disse vilde folk. Af bogen fremgår det også, at han har set inuitkvinden og barnet fra 1567 i Den Haag mod betaling. Traeger 1995, bd. I, s. 60.
15. Dette billede blev fremstillet i en noget simpel udgave i 1578, men blev stærkt forfinet i udgaverne fra 1580. Senere ændres det igen lidt fra udgave til udgave, som det f.eks. ses i den italienske udgave fra 1582 og i en tysk bog fra 1602.
16. Også Galles stik blev brugt mange steder; blandt andet fandtes det som et stuk-relief i kejserkammeret på Pfarrhofes zu Eggenburg i Niederösterreich fra det 17. århundrede og som en glasmosaik i Sir Francis Bacon's Verulan House, som blev bygget i 1610. Traeger 1995, bd. I, s. 110.
17. Gosch 1897, bd. I.
18. Laszig 1996.
19. Gosch 1897, bd. I.
20. Høiris, Møhl og Hansen 2002.
21. Woodward 1985, s. 42-43.
22. Høiris 2001.
23. Woodward 1985, s. 50.
24. Locke 1999, s. 301 (2.49).
25. Det skete i svenskeren Pehr Kalms (1716-1779) *En Resa til Norra America* fra 1753 (oversat til tysk året efter og centrale dele til fransk i 1761). Kalm skrev her, at der var sket en degeneration i 2. generations amerikanere. Senere blev dette støttet af

Cornelius de Pauw (1739-1799) i hans *Recherches Philosophiques sur les Americains* fra 1768-69.

26. Berkhofer 1978, s. 8. Bacon 1915, s. 18.

27. Voltaire 1888, s. 63.

28. Kraft 1998, s. 48.

LITTERATUR

Bacon, F. 1915: *New Atlantis*. Oxford.

Bahnsen, K. 1900: *Etnografien. Fremstillet i dens Hovedtræk*. Bd. I-II. (Bd. II fuldført af Carl Fredstrup). København.

Berkhofer, R.F. 1979: *The White Man's Indian. Images of the American Indian from Columbus to the Present*. New York.

Birket-Smith, K. 1940: *Vi Mennesker*. København.

Cheshire, N., T. Waldron, A. Quinn & D. Quinn 1980: Frobisher's Eskimos in England. *Archivaria* vol. 10, s. 23-50.

Collinson, R. 1964: *The Three Voyages of Martin Frobisher in Search of a Passage to Cathaia and India by the North-West, A.D. 1576-8*. New York.

de Maillet, B. 1968: *Telliamed or Conversations Between an Indian Philosopher and a French Missionary on the Diminution of the Sea by Benoît de Maillet*. London.

Fabricius, J. 1978 *Opdagelsernes billedbog*. København.

Fagan, B.M. 1998: *Clash of Cultures*. London.

Gosch, C.C.A. 1897: *Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620*. Bd. I-II. England

Gulløv, H.C. 1988: Noua terra 1566. Newfoundland, Labrador og Grønland i samtidens europæiske bevidsthed. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 5-6, s. 129-146.

Henningsen, H. 1992: Christopher Columbus – drøm og virkelighed. *Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Årbog*, s. 29-66.

Hodgen, M.T. 1964: *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. U.S.A.

Hulton, P. 1984: *America 1585. The Complete Drawings of John White*. North Carolina.

Høiris, O., J. Møhl og K. Hansen 2002: Kajakjagt. Fra myte til virkelighed. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 8, s. 261-76.

Høiris, O. 2001: Eskimoerne – alle menneskers oprindelse i fortid, nutid og fremtid. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 3, s. 111-123.

Høiris, O. 2003: Verdens ældste kajak. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 6, s. 237-260.

Kleivan, I. 2002: Et dansk kajakroerkorps til brug i krigs- og fredstid. H.C. Glahns 200 år gamle forslag. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 6-7, s. 193-258.

Kraft, J. 1998: *Kort Fortælling af de Vilde Folks fornemmeste Indretninger, Skikke og Meninger, til Oplysning af det menneskelige Oprindelse og Fremgang i Almindelighed*. Højbjerg.

Laszig, A.L. 1996: Grønlandsk kajak på restaurant i Lübeck. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 1, s. 31-36.

Locke, J. 1999: *Two Treatises of Government*. Cambridge.

Magnus, O. 1976: *Historia om de nordiska folken*. Bd. I-IV. Stockholm.

Münster, S. 1968: *Cosmographiei*. Amsterdam.

Settle, D. 1577/1969: *Laste Voyage into the West and the Northwest regions*. London.

Stefanson, V. 1938: *The Three Voyages of Martin Frobisher In Search of a passage to Cathaia and India by the North-West, A.D. 1576-8*. From the original text of George Best Together with numerous other versions, Additions, etc. Bd I-II. London.

- Strauss, W.L. 1975: *The German Single-Leaf Woodcut 1550-1600*, bd. 1-3. New York.
- Sturtevant, W.C. 1980: The first Inuit depiction by Europeans. *Études Inuit Studies* vol. 4, no. 1-2, s. 47-49.
- Sturtevant, W.C. & D.B. Quinn 1987: This New Prey: Eskimos in Europe in 1567, 1576, and 1577. I: C.F. Feest (ed.): *Indians and Europe. An Interdisciplinary Collection of Essays*, s. 61-140. Aachen.
- Stöcklein, H. 1911: Naturgeschichtl. Raritäten d. 16. Jahrhrdts. in d. Münchener Staats-sammlgn. *Das Bayerland*, vol. 22, nr. 32, s. 513-14.
- Svane, E. 1994: *Det danske Rigsvåben og Kongevåben – udvikling og anvendelse*. Odense.
- Taylor, G.J. 1988: Mikak's to verdener. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 5-6, s. 147-174.
- Traeger, V. 1992: Poq og Quiperoq – to eskimoportrætter. *Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Årbog*, s. 117-144.
- Traeger, V. 1995: *Eskimo-Abbildungen als ethnographische Quellen (1500-1800)*. Bd. I-III. Wien.
- Vespucchi, A. 1992: *Letters of the Four Voyages to the New World*. Oversat af B. Quaritch. Hamburg.
- Woodward, D. (ed.) 1985: *Descriptions of East Yorkshire: Leland to Defoe*. East Yorkshire.

The bearded Eskimo

Looking at old Inuit and North American Indian portraits one can see that the men very often have a full beard; these representations are in this respect factually inaccurate and also in conflict with the written texts from the Renaissance that describe these people as beardless. Based on actual examples, this article shows how this can be explained with reference to Renaissance anthropology: the beard showed what kind of humans those natives really were, which was far more important than showing exactly what they looked like in a mirror.

Martin Frobisher's expeditions in search of the North West Passage brought him to Baffin Island, and his 1576-expedition was the first to bring back to England a native Inuit man. This attracted huge public and probably also royal interest, not least when the Inuit showed his hunting skills by catching ducks with a spear in a river. On his second expedition to Baffin Island in 1577, Frobisher brought back another man, a woman, and a baby. These Inuits were also put on show and attracted huge interest. All these Inuits died shortly after their arrival in England, but before they died portraits had been made of them, and these portraits circulated in Europe less than one year after they were made in England. Except for one portrait of an Inuit woman and her child from 1567, these were the first authentic portraits of Inuits in Europe.

Since European expansion into the wider world was still relatively new, it was important to make these portraits show what kind of humans these foreign people were. At one level, all the newly found people were the same and thus easy to categorise.

They were all heathens, and Christian Renaissance Europe knew of two kinds of heathens, the people of Roman and Greek antiquity, and the savage or wild man frequently used as an emblematic figure. It was thus important to demonstrate this paganism, and the first portraits from 1567 and 1576 solved the problem in a very direct way, with writing on the portraits saying that this was a savage or pagan. On the 1576 portrait, made by the Dutchman Lucas de Heere in London, a text in French at the top explains this to be a "Sauvage" from the Northern countries. The three Inuits from the expedition in 1577 were drawn by John White among others, and in his portraits the Inuits were distinguished as heathen by arranging them in classical sculptural positions. However, when these portraits were copied in the Low Countries and in the German territories, this was not enough. Here they were sometimes supplied with a text explaining that these people were savages. But very often not even this was enough – perhaps because many people could not read – and so the savage or wild man was used as the model. In spite of the description of the Inuits as being nearly beardless, they were given a hirsute beard – just as had happened to the first portraits of the American Indians in the early 16th century when their savagery and paganism was to be communicated in engravings. In several different copies – made between 1578 and 1580 in the Low Countries and the German territories – of John White's original and beardless portraits, the men had beards, whereas the woman remained the same as on the original portraits, as long as she was placed beside the man. However,

in some cases, it was necessary to show the Inuit woman alone, and in these cases, she could not be depicted in the nude as Venus – as was done to show the paganism of the Indian women – because then she would not be recognised as an Inuit woman. Instead, she was given a club in her hand, the club known from the drawings of the wild men. In this way her savagery could also be represented in the illustrations.

This visual indication of savagery is the reason why people who had been in the Arctic and had met Inuits depicted them with a huge beard while at the same time presenting these pictures as lifelike portraits of the savages of the Arctic. This, for

instance, was the case with the wooden figure which Andrew Barker, the captain and leader of the James Hall expedition to Greenland in 1612, placed in the kayak which he donated to Trinity House in Hull in 1613.

The article ends with a short description of the opposite situation in the Age of Enlightenment, when in Europe a huge beard became a symbol of masculinity, and when the beardlessness of the American Indians was discussed as an indication that the Indians, in the eyes of that age also, were considered to have failed to attain full development as men and as humans.

Ole Høiris
Center for Kulturforskning
Aarhus Universitet